

DEMOKRATI VS KAPITALISM

Sovjetunionens sönderfall år 1991 inspirerade den amerikanske filosofen **Francis Fukuyama** att förkunna historiens slut. För honom innebar det sovjetiska sammanbrottet en total och slutgiltigt triumf för kombinationen av kapitalism och demokrati: några seriösa alternativ till "den västerländska modellen" fanns helt enkelt inte längre.

Text: Christer K. Lindholm

U

nder de nästan två decennier som förflutit sedan Sovjetunionen kastade in handduken för gott har Fukuyama i stort sett blivit sannspådd vad den kapitalistiska ekonomins triumf beträffar. Kapitalismen har gått från seger till seger inte bara i de tidigare socialistiska planekonomierna, utan också i blandekonomier som Finland där det tidigare rätt starka statliga inslaget i ekonomin gradvis har försvagats till förmån för den fria marknaden.

Även om demokratin också har haft sin beskärda del av framgångar efter järnridåns fall har den inte på långt när lyckats hålla jämna steg med kapitalismens framfart. Diskrepansen mellan demokratins och kapitalismens framsteg beror inte bara på att kapitalismen – vilket utvecklingen i bland annat Kina har demonstrerat med all önskvärd tydlighet – tycks kunna frodas även i ett icke-demokratiskt politiskt system, utan också på att kapitalismens expansion i vissa fall har skett på demokratins bekostnad.

Motsatsförhållandet mellan demokrati och kapitalism har varit särskilt tydligt i blandekonomier som Finland, där det har funnits och fortfarande finns ett starkt och utbrett stöd för ett välfärdssamhälle baserat på offentliga välfärdstjänster och omfattande inkomstöverföringar. Flertalet opinionsundersökningar har också visat att en majoritet av medborgarna är villiga att acceptera högre skatter om den offentliga produktionen

av välfärdstjänster därigenom kan tryggas. I snart två decenniers tid har den ekonomiska politiken ändå gått i rakt motsatt riktning med sänkta skatter, en nedbantning av den offentliga sektorns andel av ekonomin och en omfattande privatisering av den offentliga tjänsteproduktionen.

I en fungerande demokrati borde det inte vara möjligt att under en längre tid föra en politik som en majoritet av väljarna motsätter sig. Att så ändå har kunnat ske beror framför allt på den alternativlöshet som har rotat sig inom politiken i allmänhet och den ekonomiska politiken i synnerhet: det går visserligen fortfarande att med jämna mellanrum byta ut regeringspartierna i fria val, men det är alltför sällan detta har någon nämnvärd effekt på den politik som förs.

Alternativlösheten har också blivit en populär ursäkt bland de politiska beslutsfattarna då de ser sig tvungna att försvara impopulära beslut. Till och med den systematiska nedmonteringen av välfärdssamhället har ofta motiverats

I snart två decenniers tid har den ekonomiska politiken ändå gått i rakt motsatt riktning med sänkta skatter, en nedbantning av den offentliga sektorns andel av ekonomin och en omfattande privatisering av den offentliga tjänsteproduktionen.

med att det inte finns några alternativ för att på sikt kunna trygga välfärdssamhället – en nyspråklig saltomortal som skulle ha gjort **George Orwell** grön av avund! Vad det egentligen handlar om är att kapitalets intressen allt oftare tillåts diktera villkoren för politiken, och det "enda" alternativet

är i själva verket det alternativ som gynnar dessa intressen allra mest. För att ta ett exempel är det egentliga syftet med privatiseringen och konkurrensutsättningen av offentliga välfärdstjänster ingalunda att öka tjänsteproduktionens kostnadseffektivitet – det finns nämligen inga empiriska belägg för att den privata tjänsteproduktionen på sikt skulle vara kostnadseffektivare än den offentliga – utan om att skapa nya, lukrativa affärsmöjligheter för privata företag.

Hur har då politiken hamnat i detta tillstånd av alternativlöshet, där medborgarnas intressen allt oftare får stryka på foten om de råkar hamna på kollisionkurs med kapita-

digare socialistiska planekonomierna. Då många av dessa nyblivna marknadsekonomier dessutom har valt kombinationen av låga löner och låga skatter som sitt främsta konkurrensmedel har det blivit allt svårare för länder som Finland och de övriga nordiska länderna att hålla fast vid det förhållandevis höga skatteuttag som upprätthållandet av välfärdssamhället oundvikligen kräver. I det avseendet har järnridåns fall, ironiskt nog, bidragit till att försvaga demokratin i stället för att förstärka den.

Det är skäl att notera att kapitalismen av idag sätter allt större press också på företagen. I de börsnoterade företagen

I de börsnoterade företagen domineras ägandet i allt högre grad av placeringsfonder och andra så kallade institutionella placerare, som sällan har något annat intresse för företagen och deras verksamhet än att få ut så stora vinster som möjligt och helst också så snabbt som möjligt.

lets intressen? Den i särklass viktigaste enskilda orsaken är den omfattande ekonomiska avreglering som delvis inleddes redan på 1970-talet, och som sedan framskred i accelererande takt under 1980- och 1990-talen. Som ett resultat av denna avreglering kan kapitalet idag fritt röra sig över de nationella gränserna: företagen kan obehindrat flytta sin produktion till det land som för tillfället erbjuder de gynnsammaste villkoren för deras verksamhet, och deras aktieägare kan lika obehindrat kringgå skatt genom att smussla undan en del av sin förmögenhet till något av de skatteparadis som frodas på olika håll i världen.

Den fria kapitalrörligheten har dramatiskt förskjutit maktbalansen mellan politiken och ekonomin till den sistnämndas fördel. Aningen förenklat uttryckt har den tidigare konkurrensen mellan olika länders "nationella" företag – som visserligen ofta erhöll statligt stöd i olika former men som samtidigt tvingades acceptera att de politiska beslutsfattarna i gengäld kunde ställa krav på företagen – i allt större utsträckning ersatts av en konkurrens länder emellan om de multinationella företagens investeringar.

Företagens förhandlingsposition gentemot enskilda länders regeringar har förstärkts ytterligare av att antalet länder som konkurrerar om företagens investeringar har ökat kraftigt i och med kapitalismens utbredning i de ti-

domineras ägandet i allt högre grad av placeringsfonder och andra så kallade institutionella placerare, som sällan har något annat intresse för företagen och deras verksamhet än att få ut så stora vinster som möjligt och helst också så snabbt som möjligt. Om företagets vinstutveckling inte klarar av att leva upp till placerarnas förväntningar tillräckligt snabbt flyttar de helt enkelt över sina placeringar till andra företag. Därmed uppstår en ond cirkel där aktieägarna sätter en allt hårdare press på företagen, som sin tur ställer allt hårdare krav på nationalstaternas regeringar.

Förutom dem som i likhet med den österrikiske nationalekonomen **Friedrich von Hayek** föredrar en i ekonomisk mening liberal diktatur framom en icke-liberal demokrati torde de flesta vara överens om att det är hög tid för demokratin att återerövra den terräng som gått förlorad till kapitalismen under de senaste två decennierna. För denna *reconquista* finns det två strategier som ingalunda utesluter varandra. Den ena är att återinföra en reglering av de internationella kapitalrörelserna. Den andra är att skapa övernationella institutioner och samarbetsorgan som kan fungera som en demokratisk motvikt både till den globala kapitalismen och till de övernationella institutioner som i likhet med Internationella valutafonden och Världshandelsorganisationen springer dess ärenden. ■